

Bygdeboka før og nå

Kronikk av Morten Haugen

Kjære Åshild.

Du er leder for Inderøy museums- og historielag, og jeg har skrevet denne kronikken som et brev til deg. Inderøy er en av mange bygder i Trøndelag som arbeider med å utgi bygdebok, og det kan passe å la det arbeidet dere har gjort, og de valgene dere skal gjøre, være en innfallsvinkel til bygdebokas historie og framtid generelt.

Noe av det som overrasker meg er at mens nesten alle heimer i Trøndelag eier ei eller flere bygdebøker, og kommunene bruker mye penger på det, så er det ikke så mange som har tanker om hvordan en slik bok bør lages, og hva den bør inneholde. «Vi vil ha ei slik bygdebok som de har i nabobygda,» er et vanlig krav.

Heim og slekt

Et komplett bygdebokverk består av to deler, både en allmenn bygdehistorisk del, og en del med bosettings- og befolkningshistorie. Det er den siste delen som blir mest brukt. Tidligere het det «gårds- og slektshistorie», men sjangerbenevnelsen «heim og slekt» blir stadig mer brukt, eller «heim og folk», som dere har kalt det i Inderøy.

Denne delen har endret seg mest gjennom tidene. Da bygdeboka oppsto for hundre år siden – i Hurum 1903, i Andebu 1905, og lokalt i Stod i 1914 – var det slett ikke tanken at alle i bygda skulle finne igjen sin familie. Det var bare de «viktigste» gårdene som ble nevnt, og bare gårdbrukeren selv. Siden utvidet man til å skrive om alle sjøleiene bønder. Og slik var det helt fram til ca 1980: gårds- og slektshistorien var en boktype som handlet om bønder og deres etterkommere. Ikke om fabrikkarbeidere, bussjåfører eller handelsbetjenter.

Etter hvert som næringsliv og bosetting i bygdesamfunnene forandret seg fra bondebygd til bygdeby har bygdeboka måttet forandre seg, og i dag er man stort sett enige om at alle som har bodd i bygda skal nevnes i boka. Slik dere også har gjort i Inderøy, hvor rekkehus- og sykehjemsbeboere nevnes like selvfølgelig som odelsbønder.

Bygda før og nå

Vi bruker oftest den delen av bygdeboka som forteller oss hvem som er naboens svoger. Allmenndelen er minst brukt, men er samtidig den delen som har størst potensial for å skape forståelse, engasjement og identitet.

Det finnes flere modeller for hvordan denne delen av bygdeboka skal være. Når dere i Inderøy snart skal avgjøre om dere skal lage en ny allmennhistoriedel av bygdeboka er det flere ulike eksempel-verk rundt omkring i Trøndelag som dere kan se på.

Bygdebok for Sparbu og Ogndal (1983-84) er laget etter den emnedelte modellen som ble utviklet av bygdebokpioneren Lorens Berg i 1914, men som Lokalhistorisk institutt har frarådet siden instituttet ble etablert i 1955. Ei slik bok inneholder frittstående kapitler om de enkelte emner, svakheten er at ingen av artiklene ser bygda som helhet.

Snåsaboka (1956) av Jørn Sandnes og Rissaboka (1990-95) av Audun Dybdahl er laget etter en modell som kalles emnedelt i perioder, som Lars Reinton (bygdebok for Hol) og Sandnes selv var med på å utvikle. Denne modellen vant raskt støtte i fagmiljøet. Her blir bygdehistorien framstilt kronologisk med en hovedlinje av økonomisk historie, men med oppslagsvennlige småkapitler om konkrete emner som meieri og samferdsel.

Bygdebok for Meråker (1987-2002) av Bjørn R. Krogtad er inspirert av «grendemodellen» som ble introdusert med Totenboka, med større vekt på sosialhistorie, grundigere billedtekster og gjengivelse av intervju. Bygdebok for Midtre Gauldal (1994-95) av Alf Eggset er på sin side preget av en etnologisk tilnærming til arbeids- og dagligliv, som mange har opplevd som fornyende.

Kanskje dere kommer til å lage den nye Inderøyboka etter Snåsamodellen, men det er også mye å lære av bøkene fra Meråker og Gauldalen. Husk at det å skrive historie ikke kan gjøres én gang for alle. Hvis landbrukshistorien skal skrives på ny, må vi stille andre spørsmål enn forrige gang. Når skolehistorien skal skrives, er det kanskje på tide å se den fra elevenes synsvinkel, og ikke fra skolestyrets?

I Inderøy må dere i tillegg vurdere om en ny allmennhistoriedel av bygdeboka skal dekke Inderøy anno 1964-2011, eller om den skal omfatte Nye Inderøy, med Mosvik. For meg er svaret åpenbart: historie skrives best når ting ses i sammenheng. Samme hvilket emne vi skriver om, blir mønsteret tydeligere når likheter og ulikheter mellom nabobygder beskrives samlet.

Det er bred enighet om at bygdebøkene skal skape respekt for fortida og tilhørighet til hjembygda. Det har dere i Inderøy klart bra så langt. Lykke til med neste etappe.

Kronikken stod i Trønder-Avisa mandag 13. februar 2012